

ELS BOMBARDEIGS A LES BORGES BLANQUES DURANT LA GUERRA CIVIL (1936-1939)

ELS BOMBARDEIGS A LES BORGES BLANQUES DURANT LA GUERRA CIVIL (1936-1939)

Manel Giné Freixes

ELS BOMBARDEIGS A LES BORGES BLANQUES DURANT LA GUERRA CIVIL (1936-1939)

INTRODUCCIÓ

El 16 de febrer del 1936 les esquerres obtingueren la victòria a les eleccions celebrades a Espanya. El 18 i el 19 de juliol esclatava la Guerra Civil. Durant 5 mesos, del febrer al juliol, a Catalunya regnava una relativa pau; era aquella tranquil·litat coneguda amb el nom de *l'oasi de la República*. En canvi, fora de Catalunya i sobretot a Madrid, els aldarulls se succeïen gairebé quotidianament. Aquesta situació inestable era anomenada la Primavera Tràgica. L'assassinat, el 13 de juliol, de José Calvo Sotelo va avançar l'aixecament dels generals rebels, Franco, Sanjurjo, Mola i altres, contra un govern elegit democràticament pel poble. D'aquesta rebel·lió militar, Catalunya en fou una de les principals víctimes, ja que un dels objectius dels generals insurrectes era anihilar la cultura i la personalitat catalana.

A Barcelona, l'alçament tingué lloc el dia 19 de juliol. Els militars infidels al Govern de la República, comandats pel general Godet (arribat amb un hidroavió des de Mallorca) dominaven la situació, ja que solament els guardes d'assalt defensaven el govern de la Generalitat. I mentre la guàrdia civil vacil·lava, els anarquistes demanaven armes a la Generalitat. Aquesta no els en lliurà fins al dia 19, car temia que un cop armats no els podria controlar. Els anarquistes, una vegada els militars ja gairebé vençuts, entraren a les casernes i s'apoderaren de les armes allí abandonades. La intervenció de la Guàrdia Civil, combatent al costat de la Generalitat, fou decisiva: els militars sollevats foren derrotats a Barcelona. Pel que fa a les altres ciutats de Catalunya, totes romanien sota el poder de les esquerres.

Els anarcosindicalistes, havent cessat els combats contra els militars, i escapant al control de la Generalitat, es llançaren a la persecució dels homes de dretes, dels capellans, monges i frares, sense deixar de banda alguns rics propietaris, i els empresonaren. La majoria eren assassinats, molts sense ni haver estat jutjats. Alguns

d'aquests crims varen ser comesos per persones mogudes per odis personals, car entre les víctimes també hi havia homes d'esquerres. Però amb això no n'hi havia prou; calia destruir totes les coses que tenien una certa relació amb l'Església: incendiaren i saquejaren temples religiosos, i destrossaren valuoses obres d'art irrecuperables. En va, la Generalitat va intentar de posar fre a aquest gran desgavell. El Govern català solament va poder procurar la sortida vers l'estranger a alguns personatges com el cardenal Vidal i Barraquer, l'escriptor Josep M. de Sagarra, Duran i Ventosa i el bisbe de Girona, Josep Cartanyà, així com a altres persones més o menys importants.

Els milicians, indisciplinats i la majoria membres de la CNT-FAI (Confederació Nacional de Treball i Federació Anarquista Ibèrica) requisaren edificis pertanyents a empreses industrials i comercials. Era la col·lectivització. Aquesta era més o menys la situació a Catalunya i a la resta de l'Espanya republicana.

A la zona dita «nacional», segons el que hem llegit i el que ens han relatat persones de dretes que lluitaven al costat de les tropes feixistes, també es cometeren crims i s'empresonaren i s'afusellaren injustament moltes persones. Però mentre que a Catalunya el Govern de la Generalitat hauria volgut evitar el desordre causat pels anarquistes, a l'Espanya feixista es detenia i s'executava aquells individus que el Govern considerava enemics del règim, i això es feia després de ser jutjats per tribunals militars i competents, o bé sense cap judici, però amb el consentiment de les autoritats civils i militars.

A la zona nacional, les tropes eren disciplinades, era un exèrcit professional i el Govern hi mantenia una veritable autoritat; en canvi, a la zona republicana era tot el contrari (Edmon Vallés, a l'*Història gràfica de la Catalunya Autònoma -1936/1939-* diu: «Aquestes forces -les republicanes-, pèssimament organitzades, sense disciplina, amb caps que feien la guerra pel seu compte...»). Com podem veure, a Barcelona, les

primeres hores de l'alçament foren moments crucials per a la història de Catalunya.

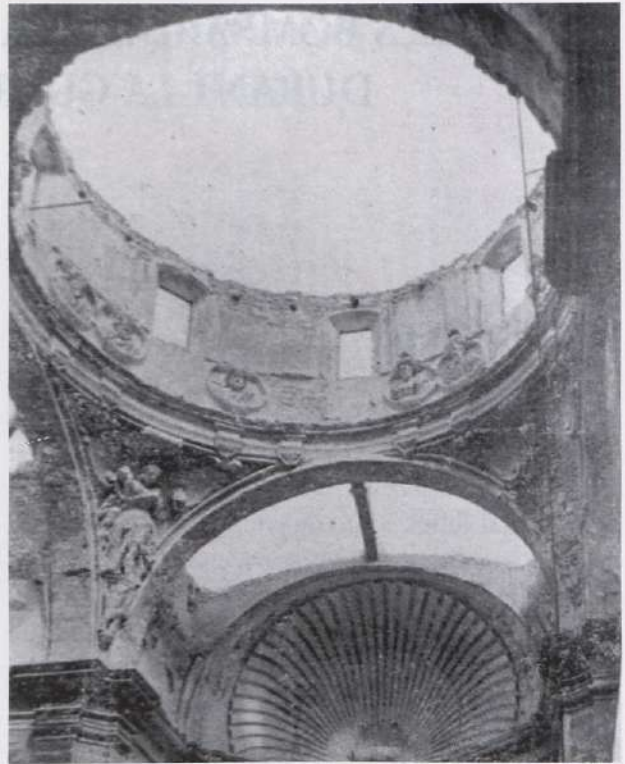
Abans de cloure aquesta breu introducció, he cregut que fóra necessari recordar que, sense l'ajut de l'Alemanya nazi i de la Itàlia feixista, el general Franco no s'hauria emportat la victòria. Fins i tot alguns historiadors estrangers diuen que aquí, a Espanya, s'inicià la Segona Guerra Mundial amb la intervenció de les dues grans potències militars esmentades.

LA GUERRA CIVIL A LES BORGES BLANQUES

A les Borges Blanques, durant els primers mesos de la Guerra Civil, alguns membres del comitè revolucionari (de mentalitat comunista i anarquista, entre els quals figurava Amadeu Pons i Companys, dit el *Trotski*) van procedir a la detenció i, més tard, a l'execució de 6 persones de la població. Aquestes persones foren assassinades, dic assassinades perquè eren de sang innocent, a causa de les seves idees polítiques, per les seves creences religioses o bé per motius personals. Heus ací els noms de les víctimes: Víctor Martí Esqué, impressor; Daniel Arqués i Arrufat, farmacèutic; Josep Giné Arrufat, pagès; Ramon Farré Palau, pagès; Francesc Pelegrí Mir i Pau Casals Morell, sacerdots.

Els milicians de la localitat, militants de la FAI i del POUM, en lloc d'anar al front a lluitar contra l'exèrcit enemic, romanien a la població on, a més d'efectuar nombroses detencions, es dedicaven a actes vandàlics propis d'individus sense cultura, com la crema de l'església parroquial, la destrucció d'obres d'art religiós i l'aterrament de dues creus de terme gòtiques. Per tal de dur a terme llur programa revolucionari no dubtaren a requisar fàbriques, edificis, finques, cotxes, etc.

El dia 24 de juliol al matí, uns milicians van penetrar a l'interior de l'església parroquial, majestuós temple neoclàssic. No hi van entrar per pregar, sinó que, després d'uns breus moments de vacil·lació, van espargir alguns litres de benzina sobre alguns dels antics bancs de fusta. Els milicians incendiaris van haver d'abandonar a corre-cuita la casa de Déu, car les flames havien començat llur acció devastadora. Després de la total destrucció de l'interior del temple, foren retirades totes les campanes, llevat de la petita i la grossa. Les dues campanes que restaren havien de continuar tocant els quarts i les hores.

L'església parroquial després de l'incendi del 24-VII-1936.

Amb el metall de les campanes desmuntades es fabricaria material bèl·lic. Malgrat el mal estat en què es trobava la parròquia, alguns vilatans s'hi aplegaven per tal de poder-se protegir dels atacs aeris, i algunes persones fins i tot hi dormien. Així, en cas d'alarma, podrien atènyer més fàcilment el campanar, ja que no era ben bé l'església el que servia de refugi, sinó el campanar, el qual seria, deien, invulnerable a les bombes.

Quan les nostres autoritats locals van creure que la ciutat corria el perill de ser bombardejada, van acordar que les dues campanes que encara restaven, en lloc de marcar les hores, sonarien per alertar la població de la presència d'avions dels dos bàndols. En efecte, a dalt del campanar hi romanien, nit i dia, dos o tres policies, la missió dels quals consistia a tocar la campana grossa una vegada, si els avions eren republicans, i dues, si eren facciosos. El toc de la campana petita servia per assegurar que el perill ja havia passat. Els policies del campanar estaven sempre en comunicació visual i auditiva amb quatre soldats, dos dels quals estaven situats més o menys a un quilòmetre del centre urbà, en un terreny elevat plantat d'ametllers, anomenat la Fita, els altres dos vigilaven des del cim de la muntanyeta on actualment hi ha el dipòsit de l'aigua, el vell, a un quilòmetre de la població.

Quan els esmentats soldats atalaiaven algun avió a l'horitzó, disparaven un tret a l'aire, si els avions eren republicans (aleshores tenia uns 10 anys, anava a passar el dia amb dos soldats emplaçats a la Fita i en una incursió aèria del bàndol nacional en vaig veure morir un dels dos) i en disparaven dos, si eren enemics, a la vegada que plantaven una bandera roja en un lloc visible a fi que fos vista des del campanar. Quan el avions havien desaparegut, disparaven un altre tret i retiraven la bandera. Tant policies com soldats disposaven d'uns bons prismàtics.

L'església del Convent del Carme (actualment hi ha un bloc de pisos, l'edifici del Carme) no fou cremada, car hom temia que el foc es podria propagar a les cases veïnes. Els milicians, però, desmuntaren barroerament els artístics altars i juntament amb les imatges ho cremaren tot en una finca situada a poca distància de la població, prop de la Creu Roja actual. El temple, un cop netejat d'imatges i d'altres objectes, fou transformat en un garatge col·lectivitzat. Un mecànic, després d'aixecar una gran llosa per tal de poder arreglar els cotxes, hi va descobrir una cavitat on hi havia nombrosos esquelets. Els membres de la Unió de Rabassaires, poc després, van desmuntar el garatge i hi van fer el seu local social, on s'hi podia prendre cafè i altres begudes, jugar al billar, al dòmino, etc. Algunes de les peces de l'antic edifici, habitacions, aules, etc. foren transformades en oficines col·lectivitzades, on es lliuraven els tiquets de racionament, indispensables per a poder adquirir pa i altres aliments. El convent fou parcialment destruït durant un atac aeri.

Els milicians encara havien de visitar una altra església: la del convent-col·legi dels Pares Caputxins. En entrar a ocupar-lo, i sentint que algú tocava el violí, s'encaminaren vers el lloc d'on venia la música, la qual els conduí a una estança on trobaren el pare Nicolau, el cuiner del convent. El frare els digué humilment que podien disposar de la seva persona. Els milicians, potser commoguts per l'actitud serena del religiós, no solament li permeteren restar al convent, sinó que fins i tot formà part del grup de col·laboradors del nou col·legi.

Durant la batalla de l'Ebre, les aules del col·legi dels frares, ja buides a causa del primer bombardeig, van ser transformades en sales d'hospital. Els militars i els ferits hi arribaven en camions i ambulàncies. El refugi de l'hospital es trobava sota el pati de recreació, davant del claustre; les naus que en formaven part foren

enfonsades durant una de les nombroses incursions aèries.

Les Borges va ser una de les petites ciutats catalanes més bombardejades durant aquesta darrera guerra. Abans de patir el primer atac aeri, executat per l'aviació alemanya el 2 d'abril del 1938, a les Borges solament hi havia alguns soldats. Els militars s'allotjaven a la primera planta del palau del Marquès d'Olivart, l'actual edifici de l'ajuntament.

La població gaudia d'una certa tranquil·litat, ja que el front d'Aragó, on es lliuraven aferrissats combats terrestres i aeris, es trobava a més de 100 quilòmetres de distància. Els nois i les noies anaven cada dia a classe, a les tres escoles col·lectivitzades que hi havia a la ciutat; la dels Frares, al carrer Montserrat núm. 1; la dels Republicans, a la cantonada Sant Jaume-Catalunya, i les Escoles Nacionals. Encara avui als Frares i a les Escoles s'hi imparteixen classes.

Pel que fa a les sales d'esbarjo, els amants del cine podien assistir cada diumenge a les sessions que tenien lloc en els dos cines que en aquells temps hi havia a les Borges; el Modern, al carrer Sant Jaume, núm. 2, i el que després seria el cine Avenida, carrer Ensenyança, núm. 6, davant de la placeta del Terrall, edifici ocupat en aquell moment pels membres del Partit Socialista. Al Foment, avui cafè Terrall, també s'hi ballava i s'hi representaven obres de teatre.

Les bombes feixistes destruïren parcialment l'edifici que formava part del cine del carrer Ensenyança i arrasaren totalment el Foment.

Quant al paper moneda, aquí també es va posar en circulació, com en altres viles i ciutats, una moneda pròpia, és a dir, per a les Borges. Els bitllets de pesseta (també se'n va emetre de 2 pessetes i de 50 cèntims), de disseny molt bonic, duïen gravat, en un costat, el rostre del president Macià i, en l'altre, l'escut de les Borges, flanquejat per un camperol i un obrer.

El pa, els veïns podien anar-lo a comprar amb els tiquets de racionament a una pastisseria que depenia dels forns col·lectivitzats i que es trobava a la planta baixa del palau del Marquès d'Olivart. La perruqueria col·lectivitzada, on treballaven els barbers de la CNT-FAI, estava establerta als baixos de l'edifici núm. 2 del carrer del Carme, xamfrà amb el carrer de la Bassa. A la Plaça, a la casa núm. 2 (cal Menso), hi tenia la seu el Comitè Revolucionari de la CNT-FAI.

Era cosa normal en aquells dies d'efervescència

revolucionària el pas per la població vers el front d'Aragó, d'automòbils i camions requisats, amb les inicials CNT-FAI pintades a les portelles i als parafangs i fent volejar la bandera roja i negra: eren els milicians armats que anaven al front a lluitar contra els facciosos.

EL BOMBARDEIG DEL 2 D'ABRIL DEL 1938

Aquella relativa tranquil·litat, car el moviment de tropes era gairebé inexistent, ens feia pensar que la nostra ciutat no seria bombardejada. Aquell primer i mortífer bombardeig aeri, el 2 d'abril del 1938, no fou realitzat per atacar bases militars, sinó per sembrar el terror i la mort entre els indefensos i pacífics habitants de les Borges. Aquell matí, que es va escaure en dissabte, el sol, formós, brillava amb tota la seva esplendor. Els infants encara romanien als col·legis, els pagesos treballaven la terra i esporgaven els olivers, els artesans i obrers estaven ocupats en llurs tasques quotidianes, les esposes preparaven el dinar. A quarts d'onze, hora solar (10.35, segons fonts històriques), la campana grossa va repicar dos cops. Aquells tocs sinistres, anunciadors de la mort, paralitzaren totes les activitats ciutadanes; tothom estava alerta. Aquesta angoixosa situació d'espera fou de curta durada, ja que les bombes, que queien des d'un cel límpid i blau, començaren a rebotar edificis i persones. La gent, ensordida per les explosions, corria com esbojarrada pels carrers, procurant esquivar les pedres que escopien les cases tocades per les bombes. Dones i homes, aterrits, es precipitaven esmaperduts vers el passeig del Terrall, cercant llur protecció en unes trinxeres recentment excavades a la vora de l'antic quiosc del Terrall (avui Casa de la Cultura i Biblioteca). Les bombes van causar estralls al col·legi dels Republicans i per bé que l'edifici no fou malmès, en foren víctimes mortals, a més d'alguns alumnes, les mestres Ramona Prats Benet, de 23 anys, de les Borges, i M. Carme Barrionuevo Aldomà, de 25 anys, de Barcelona. També hi morí una altra mestra, de la qual no recordo el nom; era forastera i d'edat avançada. La muller del director, Josepa Baldrich Boronat, de 31 anys, de Roda de Berà, i els seus dos fills, Octavi i Joan Badillo Baldrich, de 9 i 5 anys, respectivament, hi perderen també la vida.

Jo, aleshores, tenia 10 anys i era alumne del col·legi esmentat; per tant, coneixia molt bé els companys i les mestres que hi moriren caiguts. Però, aquell dia funest,

en lloc d'anar a classe, vaig deambular pels carrers de la població, és a dir, el que ara se'n diu fer campana. Al soroll estrident de les explosions succeïren els xiscles, crits i plors de les persones que havien perdut, víctimes de l'horrorós carnatge, llurs familiars. Tot era confusió, tristesa i lamentacions.

El mateix dia del bombardeig, els cadàvers, alguns mutilats, foren portats en un camió militar al cementiri municipal, on van ser enterrats, sense taüts, en una fossa comuna. Però, l'endemà, 3 d'abril, calgué desenterrar-los per tal de poder-los identificar. Les víctimes estaven talment desfigurades que fou gràcies a alguns objectes personals, anells, braçalets, vestits, etc., que llurs familiars els van poder reconèixer. Al desenterrament hi assistiren, a més del jutge de pau, dos empleats del jutjat, el fosser i els parents propers dels difunts. Els ferits foren traslladats a l'hospital d'Arbeca.

Fa molts anys, vaig preguntar a Francesc Teulé Segura, jutge de pau, i a Carles Pagés, agutzil del jutjat, tots dos en funcions en aquells tràgics moments, quantes persones moriren en aquell primer bombardeig. Tots dos van coincidir que ells en van comptar 63. Però al jutjat solament varen ser declarats 20 morts. Altres no ho van ser, com per exemple, la meva cosina germana, Rosa Giné Farré, morta en aquell bombardeig i que no consta en el registre de l'arxiu del jutjat de les Borges. A més, els cognoms i noms dels 20 declarats no foren inscrits el mateix dia en què perderen la vida: 16 ho van ser el 19 de maig; 1, el 20, i altres 3, durant els mesos de juny i novembre. Heus ací els cognoms i noms de les víctimes: Ramona Prats Benet (23 anys), Josep Pastó Falcó (10), Aureli Herrero Domínguez (46), Maria Bellet Nogués, Magdalena Bosch Visa (33), Antònia Riu Morera (64), Teresa Batista Duch (44), Carme Herrera Piqué (39), Maria Carme Barrionuevo Aldomà (25), Octavi Badillo Baldrich (9), Joan Badillo Baldrich (5), Josepa Baldrich Boronat (31), Ramon Guasch Domènech (23), Joan Piqué Bertran (59), Josepa Perera Solé (6), Carme Minguella Giné (23), Ramon Sans Gairoles (40), Maria Carme López González (3), Maria Calzada Quer (36) i Maria Fusté Martí (13).

No cal dir que l'impacte psicològic sobre els habitants de la ciutat devastada fou profund. Els veïns, trasbalsats per aquells dramàtics fets i veient-se desarmats davant dels atacs aeris, anaven a cercar llur salvació al camp, ocupant totes les cabanes del terme i contruint petits i

improvisats refugis excavats a terra o sota les roques. Algunes famílies, però, a la nit tornaven a casa, ja que hi podien descansar més còmodament i, al mateix temps, podien alimentar els animals que hi havien deixat. Després d'aquest primer bombardeig, hi hagué una profunda alteració en les activitats quotidianes de la població.

El 4 d'abril, les tropes franquistes comandades pel general Yagüe arribaren a Lleida i ocuparen la part dreta del Segre. El riu separava els dos exèrcits i quan s'hostilitzaven es podien sentir les canonades a les Borges. El front de l'Ebre, on hi havia violents combats, estava situat a uns 65 quilòmetres. En aquells crítics moments, el lloc de les Borges fou designat pels caps militars com el punt de concentració de les tropes destinades als fronts de l'Ebre i del Segre. Tot això va comportar que s'instal·lessin a les Borges les oficines d'un estat major en un edifici situat al passeig del Terrall, núm. 14 (cal Paco). Els caps de l'Estat Major s'hi reunien alguna vegada amb el tinent coronel Lister. Els nombrosos soldats que arribaven a la ciutat els aposentaven en casernes improvisades: molins d'oli, magatzems, pallisses, etc.

Per protegir la població civil i les forces militars, es construïren alguns refugis, en els carrers següents: dos

Cal Paco, edifici on estava instal·lat l'Estat Major de l'Exèrcit Republicà.

a la Plaça, un excavat sota els porxos davant de la casa núm. 23 (cobert amb troncs i terra), i l'altre, als baixos de la casa núm. 20 (en aquesta casa hi havia un laboratori militar); un, al carrer del Carme, núm. 3 (en aquesta hi havia un organisme oficial); un, al passeig del Terrall, núm. 14 (els tres darrers eren de formigó); un, al col·legi dels Frares (cobert amb troncs i terra); un, al començament del carrer la Font (cal Gineret); un, al Castell Alt, davant de la casa núm. 19, i l'últim, al carrer de Santa Justina, davant la casa núm. 76 (els dos darrers excavats en una espècie de mina).

Entre els pocs habitants que encara romanien a les Borges, cal fer esment dels metges Josep Anselm Segarra i Octavio Roco, dues persones que, malgrat el perill de les bombes, complien la humanitària tasca de tenir cura dels malalts.

En aquells dies d'estiu, llargues caravanes de camions de fabricació soviètica, protegits per la semiobscuritat de la nit, travessaven la nostra ciutat per transportar centenars de soldats vers el front de l'Ebre.

Des del primer bombardeig fins al segon, esdevingut el 25 de novembre del 1938, a les Borges regnava una certa calma; fins i tot algunes famílies havien abandonat les cabanes i tornaren a habitar en llurs cases. Cal dir, però, que el dia 11 de maig, els bombarders enemics van llançar algunes bombes als afores de la població amb l'objectiu de destruir la via del ferrocarril, però solament en pogueren malmetre un petit tram proper a l'estació. Igualment caigueren algunes bombes a la vora de l'antic edifici del Sindicat Pla d'Urgell (no sabem si hi va haver víctimes mortals).

Una casa de barrets que ja existia abans de la guerra encara tenia les portes obertes. Aquella casa jardí es trobava al carrer Catalunya, davant de l'actual poliesportiu Francesc Macià. Els clients, soldats, eren nombrosos; alguns militars àdhuc venien des de Lleida, a peu, per tal de poder visitar aquelles dones.

L'únic cine que encara funcionava, el Modern, era situat, com ja hem dit, al carrer de Sant Jaume, núm. 2. A aquell espectacle cinematogràfic hi assistien, a més de la tropa, que omplia gairebé tot el local, alguns noiets de la població i les prostitutes de la casa de barrets, acompanyades, cal dir-ho, per un home d'edat ja avançada.

Els militars, per tal de poder defensar la població contra els atacs aeris, s'armaren amb canons antiaeris.

Aquestes bateries eren instal·lades entre les Borges i Juneda. La DCA també comptava amb unes potents metralladores antiaèries equipades amb 4 canons, les quals estaven sòlidament muntades en uns camions militars (*katiuskes*) fabricats, a l'igual que les metralladores, a l'URSS.

Pel que fa al comportament de la tropa envers els veïns, val a dir que va ser sempre correcta. En una ocasió, però, un soldat entrà en una casa i hi robà alguns objectes. Fou denunciat i, malgrat el perdó de la família que havia estat robada, va ser condemnat a mort i executat en presència de totes les companyies formades. El varen afusellar en unes eres pròximes a l'actual escorxador municipal, entre la carretera de Castellans i el canal d'Urgell.

EL BOMBARDEIG DEL 25 DE NOVEMBRE DEL 1938

Un dels bombardejos més devastadors que va sofrir les Borges va ser el del dia 25 de novembre al migdia. Aquell matí tardoral, mentre jugàvem el meu amic Josep Anton Sans i jo al davant de casa seva, avui plaça Ramon Arqués, 2, sentírem tocar dos cops la campana grossa. Aquelles campanades, que cada vegada que repicaven ens produïen un fort estremiment, ens anunciaven l'aproximació d'avions enemics. Tot seguit, vam entrar a casa seva; anàvem a refugiar-nos en una espècie de celler. Però mentre baixàvem per un passadís estret i tenebrós, vaig tenir el pressentiment que aquell lloc era perillós i vaig proposar al meu amic d'anar-nos-en al camp, on jo creia que estariem més segurs. Va seguir-me, però després d'haver caminat unes cinquanta passes es deturà, vacil·là i se'n tornà cap a casa. Jo fugia apressadament, car ja havia albirat els 10 avions alemanys (*Junkers*) que avançaven majestuosament; venien de la part de Lleida, desafiant els trets de la defensa antiaèria republicana. Quan vaig arribar al pont del canal d'Urgell, en lloc de seguir el camí de Juneda, em vaig amagar en una cova excavada al peu d'un turó. Allí, arraulit i esglaiat, estrenyent amb les dents el bastonet que sempre portàvem penjat amb un cordill al coll, sentia les detonacions ensordidores de les bombes que aterrien la població.

Després del bombardeig, tot caminant i ja prop de les primeres cases, em vaig preguntar si el meu amic fóra mort. En aquella placeta, on encara no feia una hora jugàvem alegrement, ara hi regnava la desolació. Unes

persones es lamentaven. Unes bombes havien destruït la casa del meu amic Josep Anton, i hi trobaren la mort la seva mare, l'àvia i una veïna de 53 anys propietària d'una fonda. El meu amic, greument ferit, fou traslladat a l'hospital d'Arbeca, on morí. L'endemà del bombardeig, el seu pare el traslladà en una tartana i dins d'un caixó al cementiri de les Borges.

En els moments posteriors al bombardeig, després d'uns moments d'atordiment, vaig encaminar-me cap a casa meua, al carrer de la Creu, núm. 6. Allí vaig trobar la mare, plorant, davant la porta. "El teu pare et busca!", exclamà trasbalsada. Si hagués escoltat el meu amic, probablement no hauria escrit aquestes ratlles. És la llei del destí.

A la tarda d'aquell mateix dia, més assossegat, vaig tornar a casa del meu amic. Vaig donar un cop d'ull a l'interior de l'edifici mig enrunat, on en una paret encara penjava un retrat, tot polsós, que representava la imatge d'un company ja perdut, però no oblidat, car els morts continuen vivint en els nostres records.

Pel que fa a víctimes mortals, no n'hi hagué gaires, atès que la major part dels vilatans vivien en cabanes. Se'n declararen 9. Heus ací els noms i cognoms de les víctimes: Josepa Suñer Serrano (54 anys), Serafina Codony Boneu (57), Cèsar Sans Rubió (37), Josep Arnau Aguilar, Andreu Masdeu Prats (35), Joan Pardo Larraga (38), Josepa Solà Cruset (48), Dolors Esqué Capdevila (78) i Joan Mir Cornudella (33).

Sobre el nombre d'edificis que foren destruïts, transcriu un paràgraf del llibre *Catalunya sota les bombes*, de Josep M. Solé i Joan Villarroya: «...La capital de les Garrigues, les Borges Blanques, fou duríssimament bombardejada per 10 *Junkers* a la una del migdia. Més de 40 edificis foren destruïts completament. Heus-ne aquí la relació: plaça de la Constitució, nùms. 22, 24, 25, 44, 46, 48, 64, 66, 31, 33, 51, 63 i 55; Carrer Rusiñol, nùms. 11, 13, 70 i 71; Carrer Rafael Casanova, nùms. 28, 30, 22, 34 i 36. Carrer Hospital, nùms. 7 i 9. També els edificis del sindicat del vi, sindicat de producció, la bòbila, casa Valero, casa Domènech, fàbrica de gel i casa Moix...».

Després del bombardeig del 25 de novembre del 1938, les Borges sofrí encara 5 bombardejos més, en els quals moriren 5 persones: Pau Segura Robirosa, Joan Rius Arrufat, Avel·lina Ricart Farrerons, Miquel Altsient Jové i Blai Benet Serra.

Edificis del carrer Josep Soler destruïts durant un atac aeri realitzat pels 'Junkers' alemanys.

EL BOMBARDEIG DEL 25 DE DESEMBRE DEL 1938

Les poquíssimes persones que encara restàvem a les Borges fins als darrers dies de l'any vam haver d'aguantar, el 25 de desembre, un bombardeig verament destructor. El refugi (encara existeix), que no deixàvem gairebé mai, es troba a la casa núm. 22 de la Plaça. Allí, dins una fortalesa de formigó, l'única claror que rebíem era la d'un llum de ganxo, que apagàvem quan sentíem espetegar les bombes. Jo fins i tot vaig arribar a perdre la noció del temps, ja que no sabia si era de dia o de nit. Després d'haver passat unes males festes de Nadal, la mare, el pare, una veïna vella, la Reieta, i jo vam abandonar la població amb el carro i els animals de casa (cabres, gallines, conills, etc.). En aquella trista, freda i negra nit d'hivern, solament il·luminada per alguna bengala llançada des d'un avió, caminàvem carretera enllà vers Cervià. A voltes percebíem, a la vora de la carretera, un puntet de llum, com una brasa; eren les puntes de cigarreta dels soldats republicans amagats dins de les barraques que ells mateixos havien construït. Ens vàrem allotjar en una

cabana, la del Moro, a la vora de la carretera, al racó del Moro. Durant els pocs dies que romanguérem en aquell indret vam presenciar nombrosos combats aeris; fins i tot quan els avions, tot perseguint-se, volaven a poca altura, podíem distingir, sota les ales, les insígnies o creus gammades dels aparells alemanys. Un o dos dies abans de caure les Borges, algunes companyies de soldats republicans es concentraren als voltants de la nostra cabana. Durant la nit, alguns soldats, després d'haver trucat i demanat permís, entraven a escalfar-se al foc. Ens van avisar que l'endemà, en aquelles serres, hi podia haver combats. A punta de dia vam sortir de la cabana i, per tal de protegir-nos dels projectils, vam penetrar a dins d'una cova oberta, gairebé al cim d'una serra, a la dreta de la carretera. Des del nostre amagatall podíem observar, al cim d'una altra serra, a l'altre costat de la carretera i a uns dos quilòmetres de distància, com els soldats republicans començaven a parapetar-se. Vam decidir fugir i anar a una altra cova més segura i més gran, on s'havien refugiat uns amics, però en

eixir del nostre cau vam sentir els primers trets i no cal dir que hi vam tornar a entrar. Vam haver d'esperar fins a la nit, una nit tranquil·la, car a les detonacions de les bales i dels morters va succeir un silenci de mort. L'endemà al matí sentírem tocar les campanes de Cervià: «Ja som nacionals!», digué el meu pare. Aquell mateix matí, albiràrem un camió carregat de soldats que baixaven per la carretera provinens de Cervià. En veure'ns, el vehicle es deturà al peu de la carretera, eren italians: ja podíem tornar a les Borges.

Pel que fa als heroics combats que es lliuraren els primers dies de gener a les Garrigues, només cal llegir el següent paràgraf que copio del segon volum de la *Historia ilustrada de la guerra civil española*, de Ricardo de la Cierva: «...en un forcejeo que a veces alcanza categorias heroicas, el ejército del Ebro logra detener al CTV ante Borjas Blancas hasta el 3 de enero; han sido las más sangrientas navidades de toda la guerra...».

Quan vam arribar a les Borges (fou ocupada per les tropes nacionals el 6 de gener del 1939), la ciutat tenia un aspecte de profunda desolació. Molts carrers eren intransitables a causa dels munts de runa que n'obstruïen el pas. Els soldats —espanyols, italians i marroquins— pul·lulaven pels carrers, i aquests darrers fins i tot ja havien instal·lat paradetes de queviures als indrets més freqüentats de la població. Poquíssimes persones havien tornat a casa. Els edificis eren saquejats, llevat d'aquells en què llurs propietaris havien penjat

un cartell a la porta amb el text: «Casa ocupada por sus dueños. Viva Franco, Arriba España».

Després d'haver abandonat la població, les forces republicanes s'havien atrinxerat i havien col·locat llurs bateries a uns dos quilòmetres de les Borges, més o menys al nord de la població, sobre uns monticles que s'aixequen a l'altra banda del canal d'Urgell, entre les Borges i Puiggròs. Des d'aquell punt estratègic, bombardejaven la ciutat, un bombardeig de curta durada i sense importància. Les famílies anaven tornant de les cabanes, on havien viscut des del primer bombardeig, però la guerra encara continuava (s'acabà el dia 1 d'abril del 1939). Semblava que la pau ja regnava entre nosaltres, una pau, però, no compartida per tothom, car hi havia les víctimes mortals, els empresonats, sense oblidar les pèrdues materials, que eren considerables. Començava la llarga i penosa postguerra amb un règim totalitari, un règim nefast per al nostre país.

BIBLIOGRAFIA

D'Urgell, Melani: *Història documental i gràfica del convent de les Borges*. Don Ramon Arqués i Arrufat.

Solé Sabaté, Joan i Villarroya Font, Joan: *Catalunya sota les bombes*. Ed. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

ELS EDIFICIS DE LES BORGES BLANQUES DESTRUÏTS PER BOMBARDERS ALEMANYS

Carrer Sant Pere

Carretera de Lleida

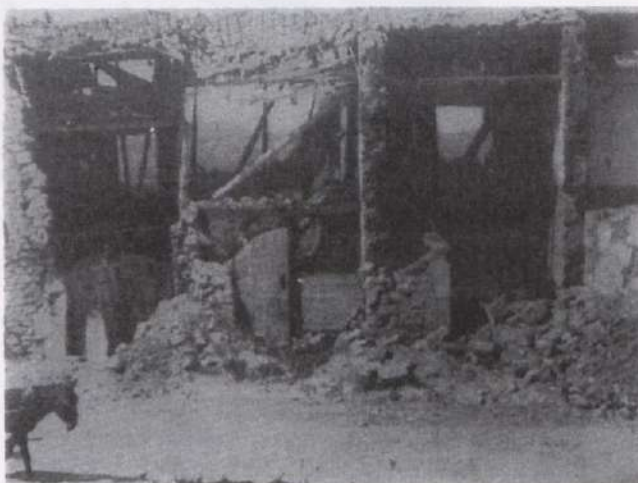
Convent de les Monges

Carrer Sant Pere

Carrer Comerç

Raval del Carme